

مہانی ارزش

www.ketab.ir

تألیف:

سیداحمد رهنمایی

Rahnemaei, Sayed Ahmad

سرشناسه: رهنمایی، سیداحمد، ۱۳۳۸-

عنوان و نام پدیدآور: مبانی ارزش‌ها/ تألیف سیداحمد رهنمایی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی
امام خمینی (ره)، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: نه، ۲۸۶ ص.

فروست: «سمت»؛ ۲۱۵۳. علوم تربیتی؛ ۱۴۰.

شابک: ۵-۵۵۱-۰۲-۶۰۰-۹۷۸-۱۸۰۰۰۰ ریا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Sayed Ahmad Rahnemaei. The Principles of Values.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نایه.

موضوع: ارزش‌ها — راهنمای آموزشی (عالی)

Values — Study and Teaching (Higher)

موضوع: ارزش — (اسلام) — راهنمای آموزشی (عالی)

Values — Religious Aspects — Islam -- Study and Teaching (Higher)

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده
تحقیق و توسعه علوم انسانی.

The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the
Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.

شناسه افزوده: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

The Imam Khomeini Institute for Education and Research

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ م ۲ ۲۳۲ BL

رده‌بندی دیویی: ۱۲۱/۸

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۱۱۳۸۹

مبانی ارزش‌ها

دکتر سیداحمد رهنمایی (دانشیار گروه علوم تربیتی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام
خمینی (ره))

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه
علوم انسانی و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

تعداد: ۳۰۰

حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سمت

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال. در این قیمت چاپ مذکور ثابت است و فروشنده‌گان و
عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران، نشر یا پخش یا
عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، رویه‌روی پست گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶،
مراکز پخش: تلفن: ۰۲۱-۴۴۲۴۶۲۵۰ @sazman_samy info@samta.ac.ir www.samta.ac.ir
قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، ص. پ. ۳۷۱۸۵-۶۵۵، تلفن و نمابر: ۰۲۵۳۷۷۴۲۲۲۶، فروشگاه
تهران: ۰۶۶۴۶۶۱۲۶ Publication@qabas.net

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار.....
---	---------------

فصل اول: مفهوم‌شناسی ارزش‌ها

۶	اشاره.....
۹	معنای ارزش و ارزش گذاری.....
۱۴	مبانی ارزش‌ها.....
۱۵	ارزش‌ها: استقلالی و تبعی.....
۲۶	ارزش‌ها: ذاتی و غیری از نگاه دیگر.....
۲۷	ارزش‌ها در پرتو عقل و دین.....
۲۹	دین چیست؟.....
۳۱	فرهنگ چیست؟.....
۳۴	رابطه متداخل دین، فرهنگ و ارزش‌ها.....
۳۶	جمع‌بندی.....
۳۸	تحقیق کنید.....
۳۸	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل دوم: مبانی وجودشناختی ارزش‌ها

منشأ اعتبار ارزش‌ها

۴۲	اشاره.....
۴۵	حقیقت و اعتبار.....
۵۰	دیدگاه افراطی: ذهنیت انسان: محک اعتبار.....
۵۴	دیدگاه تفریطی: ارزش‌ها: سیمای واقعیت‌ها.....

۶۰	دیدگاه معتدل: استناد ارزش‌ها به واقعیت‌ها
۶۹	جمع‌بندی
۷۰	تحقیق کنید
۷۰	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: مبانی معرفت‌شناختی ارزش‌ها

مطلق یا نسبی بودن ارزش‌ها

۷۲	اشاره
۷۵	ارزش و معرفت
۷۶	ارزش و واقعیت
۷۷	ارزش و حقیقت
۷۸	مفهوم‌شناسی مطلق و نسبی بودن ارزش‌ها
۷۸	اطلاق و نسبیت
۸۳	مطلق‌گرایی
۸۵	نسبی‌گرایی
۹۶	گونه‌های نسبی‌گرایی ارزشی
۹۷	نسبی‌گرایی توصیفی
۹۸	بررسی و نقد
۱۰۱	نسبی‌گرایی معرفت‌شناختی
۱۰۵	بررسی و نقد
۱۰۵	استدلال بر اعتبار نسبی‌گرایی معرفت‌شناختی از راه نسبی‌گرایی توصیفی
۱۰۶	استدلال بر اعتبار نسبی‌گرایی معرفت‌شناختی از راه انشایی دانستن احکام اخلاقی
۱۰۸	نسبی‌گرایی هنجاری
۱۰۸	بررسی و نقد
۱۰۹	دیدگاه‌های نسبی‌گرا
۱۱۰	نسبی‌گرایی کانتی
۱۱۴	بررسی و نقد
۱۱۸	نسبی‌گرایی شخصی و ذاتی

۱۱۹	 بررسی و نقد
۱۲۰	 نسبی‌گرایی در اندیشه متکلمان مسلمان
۱۲۳	 چالش‌های پیش روی نسبی‌گرایی ارزشی
۱۲۶	 هم‌بستگی میان ارزش‌ها و باورها در اطلاق و تسبیت
۱۳۱	 گزاره‌های ارزشی و نسبیت‌های جاری
۱۳۳	 احکام ویژه
۱۳۴	 اختلاف در احکام و ارزش‌ها
۱۳۵	 نسخ احکام با ارزش‌های دینی
۱۳۶	 جمع‌بندی
۱۳۸	 تحقیق کنید
۱۳۸	 منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل چهارم: مبانی انسان‌شناختی ارزش‌ها (۱)

انسان: تعیین‌بخش ارزش‌ها

۱۴۰	 اشاره
۱۴۳	 انسان و ارزش‌ها
۱۴۶	 انسان: تعیین‌بخش ارزش‌ها
۱۴۸	 قلمرو گرایش‌های انسانی
۱۵۶	 فطری یا اکتسابی بودن گرایش‌ها
۱۶۰	 شعاع آگاهی‌ها و بینش‌های انسان
۱۶۴	 سطح خواسته‌ها و تمایلات بشر
۱۶۶	 جمع‌بندی
۱۶۷	 تحقیق کنید
۱۶۷	 منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل پنجم: مبانی انسان‌شناختی ارزش‌ها (۲)

ارزش انسان

۱۷۰	 اشاره
۱۷۲	 دیدگاه افراطی به انسان

۱۷۲	 انسان‌مداری
۱۷۶	 نگاه تفریط‌آمیز به انسان
۱۷۶	 ۱. انسان؛ انباشتی از غرایز و نیازها
۱۸۰	 ۲. انسان؛ مکانیسمی از رفتارهای منفعلانه
۱۸۵	 ۳. انسان؛ موجودی آلوده و ناپاک
۱۸۷	 ۴. انسان؛ مقهور طبیعت
۱۸۹	 ۵. انسان؛ مرعوب قدرت
۱۹۰	 انسان، اسلام
۱۹۷	 جمع‌بندی
۱۹۹	 تحقیق کنید
۱۹۹	 منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل ششم: مبانی انسان‌شناختی ارزش‌ها (۳)

بررسی جایگاه خیرست انسان‌ها در تأسیس و تعیین ارزش‌ها

۲۰۲	 اشاره
۲۰۳	 ارزش‌ها؛ تأسیسی یا امضایی؟
۲۰۵	 ارزش‌های بی‌بدیل تأسیسی
۲۰۸	 ارزش‌های تغییرپذیر و تحول‌پذیر امضایی
۲۱۰	 ارزش‌ها و تأمین نیازهای اصیل انسان
۲۱۲	 جمع‌بندی
۲۱۴	 تحقیق کنید
۲۱۴	 منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل هفتم: رویکردهای جاری در قلمرو ارزش و ارزش‌گذاری

نگاه فلسفه تربیتی اسلام با تأکید بر رویکرد «تربیت منش» به ارزش‌ها

۲۱۶	 اشاره
۲۲۲	 مفهوم‌شناسی رویکرد تربیت منش
۲۲۸	 نهادهای جمعی ارزش‌گذار
۲۳۳	 بازخوانی نقش مدرسه و خانواده در رویکرد تربیت منش

۲۳۴		رویکرد تربیت‌منش و فلسفه تربیتی مقارن
۲۳۸		ویژگی‌های رویکرد تربیت‌منش
۲۴۰		بررسی و نقد رویکرد تربیت‌منش
۲۴۲		مفهوم‌شناسی رویکرد تبیینی
۲۴۲		نقش ممتاز مربی در رویکرد تبیینی
۲۴۳		اهداف مورد نظر در رویکرد تبیینی
۲۴۷		مفهوم‌شناسی رویکرد روایی - داستانی
۲۵۲		جمع‌بندی
۲۵۳		تحقیق کنید
۲۵۳		منابعی برای مطالعه بیشتر
۲۵۶		منابع
۲۵۶		فارسی و عربی
۲۶۴		انگلیسی
۲۶۶		پایگاه‌های اطلاع‌رسانی
۲۶۸		نمایه‌ها

پیشگفتار

در فلسفه ارزش‌ها، ادبیات وسیعی در حوزه‌ها و ابعاد گوناگون تربیتی، اخلاقی، حقوقی، سیاسی و به کار گرفته شده است تا به بیان مبانی، اصول، شیوه‌ها، طرح‌ها، برنامه‌ها و اهداف مرتبط با هر یک از ابعاد یادشده بپردازد. از میان کلیه مباحث مربوط به فلسفه ارزش‌ها، بحث از مبانی اصول ارزش‌ها مسئله بسیار دقیق و تردیدناپذیر هر ارزشی به شمار می‌رود؛ تا آنجا که حتی اندکار ارزش‌ها خود نوعی ارزشیابی و ارزش‌گذاری تلقی می‌شود. هر نظام ارزشی بیانگر یک دیدار بنیادین از ارزش خواهد بود که بنیان‌گذاران آن نظام از زوایای مختلف و در زمینه‌ها و ابعاد گوناگون، برای هویت، شخصیت، اندیشه‌ها و آرمان‌های خویش قائل‌اند. ثبات و استحکام ارزش‌ها نشان از ثبات و استحکام ارکان و ریشه‌های نظام ارزشی دارد و به پایداری و تثبیت تشخص و هویت انسانی باورمندان و پایبندان به آن ارزش‌ها می‌انجامد. بدین ترتیب هر چه ارزش‌ها از پایگاه و خاستگاه قوی‌تر و مطمئن‌تری برخوردار باشند، جلوه‌های انسانی مثبت‌تر و پایدارتری را در نگرش و رفتار ارزش‌باوران انعکاس می‌دهند.

نوشتاری که پیش رو دارید، پیش‌درآمدی بر مبانی ارزش‌ها از نظر اسلام، در حوزه‌های اخلاقی، حقوقی و سیاسی است که در هفت فصل تهیه و تنظیم شده است. فصول شش‌گانه، کلیاتی درباره مبانی وجودشناختی، معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی ارزش‌ها بیان می‌کند که به نوعی پاسخ‌گوی پاره‌ای از مسائل و پیش‌فرض‌های جاری در بحث از مبانی ارزش‌هاست. فصل هفتم نیز در جایگاه خود بررسی رویکردهای برجسته در قلمرو ارزش و ارزش‌گذاری را بر عهده دارد.

نوشتار حاضر به تنظیم و بررسی مبانی ارزش‌ها به‌طور عام، مشتمل بر حوزه ارزش‌های اخلاقی و سایر حوزه‌های ارزشی می‌پردازد. این‌جانب در میان دانشمندان و نظریه‌پردازان، کسی را نیافتم که از مسائل و احکام مربوط به ساحت ارزش‌ها به مفهوم عام کلمه سخن گفته باشد. آن دسته از فیلسوفان و صاحب‌نظران و پژوهشگران هم که به ساحت ارزش‌ها پرداخته و از ارزش‌ها سخن به میان آورده‌اند، همه در قلمرو فلسفه اخلاق و بر بحث ارزش‌های اخلاقی تمرکز یافته‌اند. نظر به اینکه ارزش‌ها در دل فرهنگ نهفته است، برخی صاحب‌نظران نیز در پاره‌ای موارد ترجیح داده‌اند از وصف فرهنگی به جای ارزش استفاده کنند.^۱

مطالب این منبر به گونه‌ای تنظیم و طبقه‌بندی شده است که هر فصل به صورت مجزا بتواند به مسأله و ژانرهای مسائل جاری مربوط به مبانی ارزش‌ها پاسخ دهد. در این راستا با توجه به اهمیت و اولویت موضوع، فصل نخست به بحث مفهوم‌شناسی ارزش‌ها اختصاص یافته است که به حسب مورد، دامنه متداخل میان ارزش‌ها از یک طرف و دین و فرهنگ از جانب دیگر نیز بررسی شده است.

پس از بازشناسی و بازخوانی برخی مفاهیم اساسی که بحث مبانی وجودشناختی ارزش‌ها دروازه ورود به سایر زمینه‌ها و مبانی ارزش است، فصل دوم به مطالعه و بررسی برخی از مسائل مربوط به این دسته از مبانی می‌پردازد. در این راستا، بحث از منشأ اعتبار ارزش‌ها و خاصیت واقع‌نما بودن آنها مورد توجه قرار می‌گیرد. پیش از هر چیز باید بررسی شود که آیا ارزش‌ها صرفاً ذهنی و شخصی‌اند یا خاصیت واقع‌نمایی دارند و با واقعیتی و رای خواست و پسند و نظر شخص در ارتباط‌اند؟ پس از تبیین منشأ اعتبار ارزش‌ها و تثبیت خاصیت واقع‌گرنما بودن آنها، نوبت به بررسی جنبه‌ها و زوایایی از

۱. راک: جیمز راسلز، «چالش نسبیت فرهنگی»، ترجمه سیداکبر حسینی و امیر خواص، در: معرفت، ش ۳۲، بهمن و

مبانی معرفت‌شناختی ارزش‌ها می‌رسد. بحث از مطلق یا نسبی بودن ارزش‌ها از جمله مباحثی است که توجه بسیاری از صاحب‌نظران را به خود جلب کرده است. امروزه جریان فکری موسوم به نواندیشی، بر اساس نظریه نسبی‌گرایانه خود، سعی در نسبی جلوه دادن ارزش‌ها دارد. این امر بی‌تردید از نفوذ آموزه‌های راسخ و پابرجای اخلاقی، عاطفی، عقلانی، فطری و دینی می‌کاهد و هر ارزش پابرجا و یا هر اندیشه ارزش‌مدار ثابت و استوار را به عواملی چون مرور زمان و تغییر و تحول شرایط و اوضاع شخصی و شخصیتی افراد و جوامع محدود می‌داند. در فصل سوم ضمن طرح مفهوم‌شناسی اطلاق و نسبیّت در حوزه ارزش‌ها، پاسخ این سؤال و مسائل جانبی دیگر عرضه می‌گردد. از آنجا که بحث از ارزش‌ها تنها در عالم انسانی موضوعیت می‌یابد و عنصر انسانی و خواست و اراده او در تعیین بخشدن به ارزش‌ها و احیاناً در تأسیس، کشف و تبیین ارزش‌ها و ارزش‌گذاری‌ها، همچون در تمام به ارزش‌ها، نقش کلیدی ایفا می‌کند، لازم است به دنبال بازشناسی و بازخوانی برخی مفاهیم و بس از بازیابی بعضی از جنبه‌های وجودشناختی و معرفت‌شناختی مربوط به ارزش‌ها، سهم بیشتری از بحث را به بررسی مبانی انسان‌شناختی ارزش‌ها اختصاص دهیم. از این رو در سه فصل متوالی، به ترتیب به بیان ارزش وجودی انسان به عنوان تعیین‌بخش ارزش‌ها، جایگاه او در ارزشیابی و ارزش‌گذاری، و بررسی سهمی که برای نگرش‌ها، خواست‌ها، میل و گرایش‌های انسان در تأسیس و تعیین ارزش‌ها می‌توان در نظر گرفت، خواهیم پرداخت.

فصل هفتم با ترسیم دورنمایی از مهم‌ترین رویکردها، نگرش‌ها و اندیشه‌های رایج مربوط به ارزش‌ها و ارزش‌گذاری‌ها از دیدگاه مکاتب و فلسفه‌های تربیتی غرب، به رویکردهای سه‌گانه «تربیت منش»، «تبیینی» و «داستانی - روایی» توجه ویژه‌ای مبذول می‌دارد. ورود به این بحث، به دنبال طرح مباحث مربوط به ارزش‌های اسلامی، از این جهت اهمیت دارد که می‌تواند زمینه یک پژوهش تطبیقی را بین نظریه ارزشی اسلام، از یک سو و اندیشه غربی متفان، از سوی دیگر، برای پژوهشگران فراهم آورد.

آنچه در ضمن این فصول مطالعه و بررسی می‌شود، کلیاتی از مباحث مربوط به ارزش‌هاست که در ویراست نخست خود، تحت اشراف و نظارت استاد گرانمایه، علامه آیت‌الله مصباح یزدی^۱ با عنوان *درآمدی بر مبانی ارزش‌ها* تألیف شد و در تابستان ۱۳۸۳ و پس از آن برای نوبت دوم در زمستان ۱۳۸۵ به همت انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۲ به چاپ رسید. کتاب پیش رو، اکنون در ویراست جدید خود، با تغییراتی در ساختار و محتوا، با مشارکت و همراهی سازمان سمت و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۳ با عنوان *مبانی ارزش‌ها* به محضر فرهیختگان و دانشجویان ارجمند تقدیم می‌شود. لازم به یادآوری است که بحث از ارزش‌ها به اینجا خاتمه نمی‌یابد، بلکه در ادامه، نوبت به مطالعه و بررسی فلسفه ارزش‌ها، همچنین مبانی و اصول ارزش‌های بنیادین اخلاقی، حقوقی و سیاسی از دیدگاه اسلام می‌رسد که با مجموعه سرفصل‌ها و عناوین کلی و جزئی خود می‌تواند در چارچوب نوشته‌ای جداگانه عرضه گردد.

والسلام

سیداحمد رهنمایی

زمستان ۱۳۹۶